

УДК 330.1

Н. Л. Новікова,

к. е. н., доцент, здобувач, ННЦ "Інститут аграрної економіки" НААН, м. Київ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

N. Novikova,

PhD, Associate Professor, Researcher of the National Scientific Centre "Institute of Agricultural Economics" National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

THE THEORETICAL BASIS OF STATE REGULATION OF ECONOMIC INTERESTS

У статті досліджено питання сутності й функціональних ознак державного регулювання та його механізмів. Структуровано поняття: механізм, механізм державного регулювання економіки, державне регулювання економічних інтересів. Визначено, що дія механізму на практиці проявляється у відповідних формах: інституційній, бюджетній та податковій, антимонопольній, цінovій, інвестиційній, зовнішньоекономічній, екологічній та соціально-економічній. Встановлено, що механізм державного регулювання економічних інтересів є специфічною інституційною системою, для якої характерною є наявність розгалуженої системи об'єктів впливу. Доведено, що економічні інтереси формуються, взаємодіють і реалізуються у певній інституційній системі. Система регулювання досить складна, а центральним гравцем і провідником даного процесу є держава, яка формує інституціональну базу і втілює її в життя у контексті аграрної політики.

In the article the question of the nature and functional features of state regulation. Structured concept: the mechanism, the mechanism of state regulation of the economy, government regulation of economic interests. It was determined that the mechanism of action is manifested in practice in the relevant forms: institutional, budgetary and taxation, competition, pricing, investment, foreign trade, environmental and socio-economic. It is established that the mechanism of state regulation of the economic interests of a specific institutional system for which characteristic is the presence of an extensive system of receptors. Proved that economic interests are formed, implemented and interact in a specific institutional system. The regulatory system is quite complicated, but the central player and leader of this process is the state, which forms the institutional framework and implements it into practice in the context of agricultural policy.

Ключові слова: державне регулювання, механізм, економічний інтерес, інституційна система, інституція, аграрна сфера.

Key words: government regulation, mechanism, economic interest, the institutional system, institution agriculture.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Регулювання економічних інтересів є об'єктивною необхідністю, що пов'язано з бажанням держави, суспільства й окремих індивідів набувати можливостей для задоволення як особистих, так і суспільно-колективних потреб. Державне регулювання як процес, у своїй реалізації потребує відповідних механізмів. Механізми позиціонуються нами як засіб втілення обраної державою концепції регулювання економіки, а в нашому випадку — економічних інтересів. Вони (механізми) є провідниками ідеології ринку політики держави щодо його регулювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Фундаментальні положення щодо державного регулювання економіки висвітлені в працях відомих зарубіжних учених: Дж. Кейнса, П. Самуельсона, Дж. Гелбрайта, А. Медіссона та ін.

Теоретичні й загальнометодологічні проблеми державного регулювання економіки знайшли відображення у працях вітчизняних і зарубіжних вчених: Л. Абалкіна, Л. Бальцеровича, А. Богомолова, А. Гальчинського, В. Гейця, С. Дорогунцова, Б. Кваснюка, І. Лукінова, О. Могильного, С. Мочерного, М. Павловсь-

Таблиця 1. Категорійна сукупність визначення змісту поняття "механізм державного регулювання економічних інтересів"

Категорія (поняття)	Сутність (зміст)
<i>Механізм</i>	спосіб або послідовність певного набору цілеспрямованих дій, націлених на досягнення певної мети, й одночасно засіб, за допомогою якого ці дії здійснюються [1]; внутрішня будова або сукупність станів та процесів, з яких складається певне явище, система певних ланок та елементів, що приводить його у дію [2]; цілісна діалектична сукупність взаємозалежних, взаємообумовлених і цілеспрямованих економічних інструментів, важелів, форм, заходів (мір), факторів і методів державного регулювання економіки з метою узгодження інтересів економічних суб'єктів держави [3]
<i>Механізм державного регулювання економіки</i>	система засобів, важелів, методів і стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси, забезпечує реалізацію соціально-економічних і правових функцій [4]; сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення функціонування економіки [5]; система заходів, розроблених державою з урахуванням вимог ринку та інтересів суб'єктів економічних відносин, які включають правовий, інституційний, організаційно-економічний, фінансовий механізми, механізми стимулювання, підтримки, сприяння, контролю; форми та методи державного регулювання, державні органи та фонди (авт.)
<i>Державне регулювання економічних інтересів</i>	системи норм і заходів, які регламентують поведінку суб'єктів економічних відносин як використанням адміністративних методів впливу (законів, указів, наказів, постанов, інструкцій, положень тощо), так і через систему економічних методів та регуляторів (податкових регуляторів, цін, кредитного забезпечення, пільг, санкцій тощо), має відповідні функції, інструменти та організації (авт.)

Сформовано автором на основі опрацьованої літератури і власних методологічних узагальнень

кого, Б. Панасюка, Ю. Пахомова, П. Саблука, Д. Сакса, П. Самуельсона, Д. Стігліца, В. Юрчишина та інших.

Питання ефективності застосування механізмів державного регулювання аграрного сектора економіки розглядаються в наукових працях В. Валентинова, П. Гайдуцького, М. Корецького, О. Іваницької, П. Макаренка, О. Могильного, О. Онищенко та інших дослідників.

Дослідженню напрямів державного регулювання економічних інтересів аграрної сфери та шляхів його удосконалення присвячені роботи економістів-аграрників В. Андрійчука, В. Бойка, М. Вітковського, П. Гайдуцького, С. Дем'яненка, Й. Завадського, М. Гладія, В. Зіновчука, М. Калінчика, В. Криворучка, О. Крисального, А. Лісецького, Ю. Лупенка, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, О. Могильного, Л. Молдаван, Т. Мостенської, О. Онищенко, М. Орлатого, Б. Пасхавера, Г. Підлісецького, І. Прокопи, В. Пуліма, М. Пугачова, В. Рябокonia, П. Саблука, В. Ситника, В. Трегобчука, М. Федорова, Л. Шепотько, О. Шестопаля, О. Шпичака та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Загальнотеоретичний контекст розкриття змісту піднятого питання вимагає означення сутності таких понять, як: механізм, механізм державного регулювання, механізм державного регулювання економічних інтересів як інституційної системи, для якої характерною є наявність розгалуженої системи об'єктів впливу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Структуризація поняття "механізм державного регулювання економічних інтересів" за

складовими, дає можливість сформуванню стійку методологічну конструкцію його наукового позиціонування. Першоосновою у визначенні даного поняття і функціональної підсистеми управління є категорія "механізм" (табл. 1).

Механізм — це, на нашу думку, сукупність інструментів, які в органічній єдності забезпечують передавально-впроваджувальний ефект щодо реалізації управлінського, техніко-технологічного, економічного, соціального рішення.

Як свідчать наукові напрацювання вітчизняних дослідників теорії і методології функціонування механізмів державного регулювання, зокрема О.Г. Шпикуляка [6]: механізм державного регулювання як система інструментів і інституціональних утворень. Він включає відповідні форми, методи, засоби і сфери в ринках яких організовується вплив виходячи з ситуації та існуючого інструментарію. Тобто у даному висновку зафіксовано інституціональну природу механізму, з чим значною мірою ми погоджуємось, адже механізм імплементує у практичну дійсність перш за все правила й норми, дотримання яких забезпечує регуляторний ефект.

Разом з цим наголошуємо, що дія механізму на практиці проявляється у відповідних формах: інституційній (законодавчо-нормативні акти, структури, які контролюють їх застосування), бюджетній і податковій (бюджетна підтримка, встановлення та справлення податків), антимонопольній (запобігання встановлення монопольних цін, головним чином на ресурси, які споживаються співробітниками), ціновій (ціновий механізм регулювання розвитку галузі і відтворювальних процесів), інвести-

Таблиця 2. Структуризація механізмів і суб'єктно-об'єктна сукупність економічних інтересів

<i>Механізми регулювання</i>	<i>Суб'єкт – носій економічного інтересу</i>	<i>Об'єкт регулювання - економічний інтерес</i>
Економічні	Галузь, підприємство	Інтерес отримання максимальних економічних вигод
Соціальні	Суб'єкти соціального забезпечення	Досягнення високих соціальних стандартів життя
Політичні	Партії, виборці	Утвердження відповідної політичним переконанням економічної моделі розвитку
Інституційно-правові	Усі суб'єкти соціально-економічного процесу	Економічні «правила гри»
Внутрішньо-господарські	Підприємці і наймані працівники	Набуття ресурсів і максимального підприємницько-трудоного доходу

Сформовано авторами на основі власних досліджень.

ційній, зовнішньоекономічній, екологічній і соціально-економічній.

Механізм державного регулювання економічних інтересів є специфічною інституційною системою, для якої характерною є наявність розгалуженої системи об'єктів впливу. Це пов'язано з тим, що економічні інтереси здебільшого наслідують суб'єктивну природу, також їх важко локалізувати в межах і у вигляді окремого об'єкта регулювання, що ускладнює побудову процесу регулювання. Тому механізми державного регулювання економічних інтересів логічно вбудовані у загальний механізм державного регулювання економіки — це дещо аксіоматичний висновок, але ми його дотримуємося у своїх теоретичних висновках щодо піднятого питання. До того ж регулювання економічних інтересів має свою специфіку, пов'язану з динамічністю процесу їх формування-реалізації.

Функціонування механізму державного регулювання економічних інтересів, які формуються агентами ринку у процесі виробничо-господарських діянь, задоволення потреб, є вельми складним процесом, адже потребує системного підходу до інституціоналізації регуляторних діянь. На ринкову ситуацію впливають різносторонні фактори внутрішнього і зовнішнього середовища, які потрібно враховувати при розробці-здійсненні регуляторних заходів. Механізм регулювання впливає із національних особливостей функціонування галузі, періоду розвитку і ефективності. Систе-

ма регулювання досить складна, а центральним гравцем і провідником даного процесу є держава, яка формує інституціональну базу і втілює її в життя у контексті аграрної політики.

Механізми державного регулювання економічних інтересів також наслідують відповідну видову структуру й кожна форма механізму має свій об'єкт регулювання, у якому зпозиціоновані специфічні економічні інтереси як за об'єктом управлінського впливу, так і за формою прояву (табл. 2).

Виходячи з означеної сукупності економічних інтересів як об'єкта регулювання та структуризації механізмів, наголошуємо на тому, що механізм є інструментальною сукупністю важелів, прийомів, інституцій, для узгодження поведінки агентів ринку — спрямування в русло концепцій державної політики.

Головним акумулятором економічних інтересів в аграрній сфері є аграрний ринок, на якому вони позиціонуються і реалізуються. Серед регуляторних аспектів розвитку системи взаємодії економічних інтересів, головним і чи не найскладнішим, залишається інституційний, адже економічний інтерес як інституція сам пособі формується під впливом інституцій саморегулювання (ринку) і інституцій державного регулювання (закони й інші регламенти) (табл. 3).

Завдяки цим інституціям здійснюються процеси інституційного упорядкування взаємодії економічних інтересів, які ми вважаємо інсти-

Таблиця 3. Інституції регулювання економічних інтересів в аграрній сфері України

Державні	Ринку
Закупівельні ціни на продукцію	Вартість
Право на землю і майно	Власність
Мінімальний рівень заробітної плати	Праця
Законодавчі норми й регламенти, органи управління розвитком аграрного сектору	Влада
Інституції формування гарантій продовольчої безпеки (Аграрний фонд, Продовольчий резерв)	Підприємництво й інфраструктура
Підприємства державного сільськогосподарського сектору	Конкуренція
Науково-освітні установи та академії наук (НАН України та НААН)	Інновації

Запропоновано автором на основі власних методологічних узагальнень.

туціоналізацією, втілюються у практику через систему регулювання (ринкового й державного).

Проте центральною ланкою у даному процесі на мікрорівні є суб'єкт підприємницької діяльності (підприємство), а на макрорівні — ринок, мезорівень означений галуззю. Означений трикутник інституційний систем забезпечує зокрема відповідні рівні реалізації економічних інтересів та їх регулятивне узгодження.

Логіка заданого процесу вибудовує політику регулювання й інституціоналізації економічного інтересу, в залежності від стану економіки і моделі її розвитку (інноваційна чи сировинна). Таким чином, економічний інтерес як інституція формує логічну схему тенденцій розвитку агентів ринку й господарських систем загалом. Інституціоналізуючись у господарську практику, економічний інтерес перетворюється у звичай або зведений порядок. Такої думки ми особисто притримуємося, досліджуючи методологічні засади узгодження — регулювання економічних інтересів як інституцій. До того ж економічний інтерес формується у певному інституційному середовищі, тому з часом також стає інституцією. Проте інституції, а значить і економічні інтереси змінюються, що ми називаємо інституційним кругообігом, тому регуляторна політика має бути виважено-конструктивною. Регулювання — це головний аспект узгодження економічних інтересів.

ВИСНОВКИ

Зазначене дає підстави говорити про те, що сукупність механізмів державного регулювання економічних інтересів формально організуються у загальний механізм державного регулювання — систему, координовану державою та її інститутами. Держава при цьому виступає координатором, який завдяки своїм владним повноваженням, з одного боку, "наповнює" згадані механізми регулювання економічних інтересів інституційними нормами управлінського впливу, а з іншого — приводить у дію цим механізмам. Вважаємо, що механізми (механізм) державного регулювання економічних інтересів — це система правил загальноекономічного та специфічного цільового характеру, а також функцій здійснюваних уповноваженими органами з упорядкування функціональних характеристик об'єкта регулювання (економічних інтересів). Регулюючи економічні інтереси, держава забезпечує, з одного боку, реалізацію політики розвитку економіки, а з іншого — задоволення потреб населення, забезпечен-

ня економічної, продовольчої, енергетичної та іншої безпеки на національному рівні. Механізми при цьому за своїм наповненням наслідують специфічний інструментарій, за допомогою якого держава забезпечує реалізацію, узгодження, упорядкування економічних інтересів учасників соціально-економічного обміну.

Література:

1. Философский энциклопедический словарь. — М.: ИНФРА-М, 1998. — 576 с.
2. Вебер М. О некоторых категориях понимающей социологии // Избранные произведения. — М.: Прогресс, 1990.
3. Дмитриченко Л.И. Государственное регулирование экономики: методология и теория: моногр. — Донецк: Изд-во "УкрНТЭК", 2001. — 329 с.
4. Кириленко І.Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи / І.Г. Кириленко. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 452 с.
5. Комяков О.М. Державне регулювання перехідної економіки: автореф. дис. канд. екон. наук / О.М. Комяков. — К., 2000. — 19 с.
6. Шпикуляк О.Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: монографія / О.Г. Шпикуляк. — К.: ННЦ ІАЕ, 2010. — 396 с.

References:

1. INFRA-M (1998), Filosofskij jenciklopedicheskij slovar' [Philosophical Encyclopedic Dictionary], INFRA-M, Moscow, Russia.
 2. Veber, M. (1990), O nekotoryh kategorijah ponimajushhej sociologii [On some categories of interpretive sociology], Progress, Moscow, Russia.
 3. Dmitrichenko, L.I. (2001), Gosudarstvennoe regulirovanie jekonomiki: metodologija i teorija [State regulation of the economy: methodology and teoriya], Izd-vo "UkrNTJeK", Donetsk, Ukraine.
 4. Kyrylenko, I.H. (2005), Transformatsiia sotsial'no-ekonomichnykh peretvoren' u sil's'komu hospodarstvi Ukrainy: problemy, perspektyvy [The transformation of socioeconomic transformation in the agricultural sector of Ukraine: problems and prospects], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
 5. Komiakov, O.M. (2000), "State regulation of transition economy", Ph.D. Thesis, Economy, Kyiv, Ukraine.
 6. Shpykuliak, O.H. (2010), Instytutysii u rozvytku ta rehuliuванні ahrarnoho rynku [The institutions in the development and regulation of the agricultural market], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 05.02.2016 р.